

ФУНКЦІЇ ТА УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Постановка проблеми. Успішне становлення в Україні соціально-орієнтованої ринкової економіки багато в чому залежить від того, наскільки раціонально будуть вирішені проблеми сучасного етапу трансформації економіки для надання їй більшого конструктивізму, комплексності та суспільної привабливості. Сучасні умови господарювання ви зумовлюють потребу вирішення масштабних, складних та багатоаспектних завдань, які слід вирішити. Зокрема, варто забезпечити досягнення стабільного, динамічного та стійкого економічного зростання і на цій основі підвищення якості життя населення, максимально наблизити рівень його добробуту до європейських стандартів. А це неможливо без нормалізації стану на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження з проблем функціонування регіонального ринку праці знайшли своє відображення в працях Д.П. Богині, В.Я. Брича, О.А. Грішньої, М.І. Долішнього, Є.П. Качана, А.М. Колота, О.О. Обухівського, В. І. Приймака, У. Я. Садової, Л. К. Семів, С. В. Тумакової, Л. С. Шевченко [1-14] та інших економістів. Але проблеми ефективного розвитку регіонального ринку праці не вичерпані. Наявність множини підходів щодо сутності, а також практична значущість в розвитку економічної діяльності зумовлюють потребу подальшого дослідження функцій та умов розвитку ринку праці регіонального рівня.

Мета статті полягає в дослідженні функцій та умов ефективного розвитку регіонального ринку праці, відповідно до сучасного етапу розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональний ринок праці – це суспільно-економічна система, метою функціонування якої є нагромадження, використання та відтворення людських ресурсів. Вона охоплює в межах конкретної території цілісну сукупність сфер, відносин, форм і методів, пов'язаних з трудовою діяльністю людини. Формування регіонального ринку праці обумовлене сформованими системами господарювання, розселення та рівнем розвитку продуктивних сил та виробничих відносин.

Щодо поняття РРП найпоширеніші два погляди. В основі одного з них – ототожнення РРП із процесами та механізмами працевлаштування. У цьому випадку РРП обмежується лише сферою обігу вільної робочої сили регіону, його дія закінчується моментом найму працівника. Відповідно до іншого погляду РРП – це система суспільних відносин, соціальних норм та інститутів, що забезпечують відтворення, обмін та використання робочої сили регіону. РРП розглядається не тільки як сфера обміну робочої сили, але й як сфера відтворення трудового потенціалу і сфера використання робочої сили регіону. Цей різновид процесів Брич В. розглядає як сукупний регіональний ринок праці (СРРП). [3]

Однією з особливостей сучасного ринку праці є те, що він охоплює не лише фазу обміну робочої сили, а й фази її виробництва, розподілу та використання. Тому об'єктом регулювання ринку праці має бути все економічно-активне населення, а також широке коло трудових відносин: проблеми оплати та умов праці, стабілізації і гарантій зайнятості, підготовки та перепідготовки робочої сили та ін.

Умовами ефективного функціонування ринку праці науковці визначають такі:

- повна самостійність і незалежність покупця й продавця та їхня взаємна відповідальність;
- відносини агентів на ринку праці мають бути здійснені через договори та угоди як між рівноправними партнерами;
- рівень ефективності функціонування ринку праці залежить від посилення конкуренції між власниками здібностей до праці щодо зайняття робочих місць та роботодавців – щодо залучення найбільш кваліфікованої робочої сили;
- баланс між робочими місцями, сукупною робочою силою та грошовою масою заробітної праці;
- наймані працівники та роботодавці можуть об'єднуватись в спілки для захисту своїх інтересів.

Елементами, за допомогою яких функціонує ринок праці є: товар, попит, ціна, пропозиція робочої сили.

Товаром ринку праці є праця або трудовий ресурс. Попит визначає потребу країни, галузі, регіону, фірми в робочій силі, має похідний характер і безпосередньо залежить від обсягу суспільного попиту. Значний вплив має і науково-технічний прогрес. Є і специфічні чинники: структурні диспропорції в народному господарстві, становлення ринкової економіки, інтеграція країни у світове господарство.

Виступаючи у формі заробітної праці, ціна є інструментом, за допомогою якого відбуваються відтворення робочої сили. Від неї залежать обсяг попиту і пропозиції робочої сили: її підвищення сприяє зростанню пропозиції і навпаки.

Пропозиція робочої сили характеризується якісними та кількісними показниками. Показником, що здатний відобразити якісне та кількісне наповнення пропозиції робочої сили в масштабі держави є рівень життя. Адже якщо в суспільстві забезпечується належний рівень життя, то одночасно в ньому створюються нормальні умови для всебічного відтворення робочої сили.

Ринок праці – це складна система, структура якої визначається комплексом характерних ознак. Серед них У. Садова та Л. Семів основними вважають: територіальну, організаційну, виробничо-господарську, економіко-фінансову чи кон'юнктурну, професійно-кваліфікаційну, етно-національну тощо [13]

Основними системоутворюючими зв'язками формування регіонального ринку праці, є зв'язки трудовикористання і трудовідтворення, обумовлені специфікою та рівнем розвитку господарських комплексів і сформованою системою розселення. Особливості регіональних ринків праці оцінюються за показниками відмінностей у складі людських ресурсів, робочих місць та їх взаємного співвідношення.

Територіальна організація ринку праці має багаторівневу ієрархічну структуру. Залежно від спрямованості завдання дослідження та таксонометричної одиниці, покладеної в основу дослідження, за територіальною ознакою можна виділити такі ринки праці:

- світовий ринок праці – включає соціально-трудова відносини світової системи господарювання;
- ринок праці, що охоплює територію декількох держав.

Ці типи ринків праці мають міжнародний характер і останнім часом, в умовах глобалізації економіки прискорили свій розвиток.

Національний рівень включає територію держави і є порівняно замкненим утворенням. Проте в умовах розширення економічного простору, зміцнення міжнародних зв'язків та розвитку ринкової системи господарювання межі національних ринків праці стають більш розмитими.

Відповідно до адміністративно-територіального поділу національний рівень ринку праці України містить ринки праці окремої адміністративно-територіальної одиниці, зокрема області, району, окремого населеного пункту.

Похідним від ринку праці адміністративно-територіальної одиниці є ринок праці економічного району, який охоплює декілька областей відповідно до мережі економічних районів України. Виділення цих типів ринку праці ґрунтується на адміністративно-територіальному поділі держави. Проте розмежування загальнонаціонального ринку праці на структурні одиниці недостатньою мірою збігається з нинішнім адміністративним поділом країни і територіальною будовою органів, що регулюють ринок праці. Це робить обґрунтованим виділення таких локальних ринків праці, як міжобласні сформовані на базі промислових зон, ринки праці міських агломерацій, що виникають на базі промислових вузлів чи районів.

В умовах проведення територіальної реформи і невідкладності підвищення ефективності територіального регулювання ринку праці з метою досягнення керованості процесів, що відбуваються на ньому, постає нагальна вимога врахування територіальної сегментації загальнонаціонального ринку праці на локальні структурні одиниці при формуванні системи органів управління обласного рівня, які, відповідно до адміністративної реформи, мають відігравати провідну роль в управлінні соціально-економічним розвитком регіонів.

У спеціальній літературі науковці окреслили різноманітні функції ринку праці залежно від його цільової спрямованості та етапу розвитку.

Так, Нижник В. М. [11] у перелік основних функцій соціально орієнтованого ринку праці, інформаційну, посередницьку, відтворювальну, стимулюючу, оздоровлюючу. До числа функцій розвинутого ринку слід віднести організацію зустрічі продавців і покупців праці, забезпечення конкурентного середовища усередині кожної із сторін ринкової взаємодії, встановлення рівноважних ставок зарплати, сприяння вирішенню питань зайнятості населення, здійснення соціальної підтримки безробітних.

До основних функцій ринку праці, крім економічної функції – раціонального залучення, розподілу, регулювання і використання робочої сили, мають бути включена і соціальна, суть якої полягає у забезпеченні працівникам достатнього рівня доходів та добробуту для їх нормальної життєдіяльності та відтворення здатності до праці [13].

Основні функції ринку праці властиві перехідному періоду наведені науковій праці Брич В.Я. [3] та інших авторів. Науковці до сукупності цих функцій включили функції підтримки оптимального співвідношення між попитом та пропозицією, стимулювання праці шляхом оптимізації її вартості, сприяння розвитку професійного рівня працівників, підвищенню їхньої трудової мобільності, формування структури зайнятості, яка відповідає оптимальним суспільним потребам, розвиток конкурентного середовища, узгодження інтересів усіх сторін на ринку праці.

Значно менше в науковій літературі висвітлені функції регіональних ринків праці. Ось які функції регіональних ринків праці виділені львівськими науковцями Л. Садовою та Л. Семів: регулювальна, розподільча, стимулююча, організаційна, ціноутворююча, посередницька, інформаційна, соціальна. Вони ж виокремлюють і функції ринку робочих місць, зокрема, забезпечувальну, регулювальну, розподільну, стимулюючу, організаційну, економічну, інноваційну [13]

Відповідно до сутності регіонального ринку праці, з урахуванням характерних особливостей сучасного етапу соціально-економічного розвитку українського суспільства Брич В.Я. виділяє наступні функції регіонального ринку праці [3]:

- функція суспільного поділу праці – першооснова і рушійна сила ринкового господарювання – впливає із економічного закону економії праці, який регулює затрати на подолання просторової незбалансованості між районами видобутку, виробництва і споживання продукції. Тобто ринок виступає регулятором виробництва та економічних пропорцій. Ринок праці розмежує найманого працівника та роботодавця, розподіляє найманих працівників за професіями і кваліфікацією, галузями виробництва та регіонами. Під впливом цієї функції змінюються як окремі пропорції виробництва, так і структура продуктивних сил загалом і створюється певний резерв робочої сили.

- відтворювальна функція - функція трудозбереження. Її суть полягає в максимально можливому використанні його соціального та трудового потенціалів у процесі організації зайнятості з одночасним задоволенням відповідних потреб всіх учасників соціально-економічних відносин: роботодавця, працівника, трудового колективу, регіону та суспільства, адже людські ресурси є найдорожчими з точки зору економічних та соціальних витрат на їх формування та відтворення. Забезпечується єдиний і безперервний ланцюг економічних явищ: нагромадження та відтворення трудового та соціального потенціалу – зайнятість – трудозбереження – економія живої і уречевленої праці та ефективне використання соціального та трудового потенціалу – продуктивна зайнятість – ефективність суспільного виробництва.

- посередницька функція – ринок зводить роботодавця й найманого працівника з метою задоволення їхніх інтересів і потреб. На ринку праці встановлюється зв'язок між роботодавцями та найманими працівниками щодо вигідних умов купівлі-продажу робочої сили. Ринок праці виконує важливе соціальне завдання – сприяє підбору більш високооплачуваної і престижної роботи залежно від стану особистих здібностей і ділових якостей, професійної майстерності найманих працівників. Найманий працівник має можливість вибору оптимального для нього робочого місця з точки зору умов праці, професійної направленості, форми та розмірів заробітної плати, рівня кваліфікації та освіти. Одночасно роботодавець має можливість вибрати найбільш відповідну для його справи робочу силу.

- мотиваційна (створення конкурентного середовища). Ринок – це механізм економічного добору ефективно діючих господарств і банкрутства слабких. Ця функція полягає в тому, що ринок повертає економіку обличчям до потреб людей, робить усіх учасників конкурентного процесу матеріально зацікавленими в задоволенні цих потреб. З одного боку, завдяки механізму конкуренції ринок праці симулює ефективніше і повніше використання працедавцями людських ресурсів з метою забезпечення розвитку і прибутковості виробництва. З іншого – висуває вимоги до робочої сили, стимулюючи найманих працівників поліпшувати її якісні характеристики з метою ефективної реалізації цього товару на ринку, що значною мірою залежить від конкурентоспроможності робочої сили.

- ціноутворююча функція. Лише на ринку діє закон вартості й відбувається загальне визнання затрат праці на відтворення робочої сили та його суспільної корисності. Тут виявляються суспільно необхідні умови відтворення цього товару і визначається його вартість. Основне, на чому базується механізм ціноутворення на ринку праці, це трудова теорія вартості та співвідношення і взаємозв'язок попиту та пропозиції. Ціна робочої сили набуває вигляду заробітної праці, за яку наймані працівники готові продати власні здібності до праці, і яку роботодавці готові платити.

- інтеграційна функція призводить до посилення відкритості економіки регіону та країни загалом в трудовому вимірі.

- соціальна функція означає забезпечення необхідного рівня доходів і добробуту для нормальної життєдіяльності та відтворення робочої сили, спосіб досягнення мети трудової діяльності, форма життєдіяльності людини та умова забезпечення її різноманітних потреб.

- інноваційна функція. Інноваційний тип розширеного відтворення передбачає розширене відтворення високоінтелектуальної, високоосвіченої та висококваліфікованої робочої сили. В сучасних умовах ринкова економічна система не може розвиватися без оновлення технології та техніки, при цьому створення та розвиток нової технологічної бази передбачає інвестиції в людський капітал і розвиток активної інноваційної діяльності.

- інвестиційна функція. Простежується зв'язок між рівнем інвестицій, зростанням обсягів виробництва і збільшенням кількості робочих місць, що стимулює структурні зміни на ринку праці. Лише через інвестування в інноваційну діяльність і підвищення

значення цього чинника в процесі реформування економіки можливо вийти на суттєві інвестиції в людину та розвиток сфери її життєзабезпечення: освіту, охорону здоров'я, житлове будівництво, науку, культуру, інші галузі соціальної інфраструктури.

- інформаційна функція. Ринок дає учасникам процесу купівлі-продажу робочої сили інформацію про умови найму, рівні заробітної плати, пропозицію робочих місць і робочої сили, якість робочої сили тощо. Оздоровлююча. Процеси ринку досить жорстокі та безжалісні. Але вони забезпечують відносно демократичний механізм економічного відбору ефективно діючих господарств та банкрутства слабких. Аналогічно ринок праці дозволяє одержувати перевагу в конкурентній боротьбі працівникам з більш високими якісними показниками робочої сили. Ринок створює мотивацію праці, яка, з одного боку, примушує працівників утримувати робочі місця, а отже і доход – матеріально зацікавлює, стимулює їх ініціативність, компетентність, кваліфікованість.

- регулююча функція. В умовах ринкових відносин об'єктивним є нерівномірний розвиток як окремих підприємств, так і цілих регіонів. Під впливом ринку формуються пропорції і співвідношення суспільного виробництва. В результаті в одному місці виникає надлишок робочої сили, в іншому – її дефіцит. Ринок праці регулює динаміку надлишку трудових ресурсів, їх оптимальне розміщення і ефективне використання.

Висновок. Регіональний ринок праці відображає соціально-економічні умови розвитку регіону на основі ринкових відносин. Умовами ефективного функціонування ринку праці є: повна самостійність і незалежність покупця й продавця та їхня взаємна відповідальність; - відносини агентів на ринку праці мають бути здійснені через договори та угоди як між рівноправними партнерами; рівень ефективності функціонування ринку праці залежить від посилення конкуренції між власниками здібностей до праці щодо зайняття робочих місць та роботодавців – щодо залучення найбільш кваліфікованої робочої сили; баланс між робочими місцями, сукупною робочою силою та грошовою масою заробітної праці; наймані працівники та роботодавці можуть об'єднуватись в спілки для захисту своїх інтересів. Як бачимо з аналізу наукової літератури, соціальна функція регіонального ринку праці виділяється не всіма науковцями, а на нашу думку, на неї слід звернути увагу, особливо в сучасних умовах, коли ситуація в країні досить не стабільна. Невід'ємно з даною функцією пов'язаний ринок праці педагогічних кадрів, який поки що не досліджений на належному рівні.

Аннотація

Розглянуто функції та умови розвитку регіонального ринку праці в контексті його сучасної ролі у розвитку трудового потенціалу регіону.

Ключові слова: регіональний ринок праці, пропозиція праці, попит на працю, вартість робочої сили, заробітна плата.

Аннотация

Рассмотрены функции и условия развития регионального рынка труда в контексте его современной роли в развитии трудового потенциала региона.

Ключевые слова: региональный рынок труда, предложение труда, спрос на труд, стоимость рабочей силы, заработная плата.

Annotation

Functions and terms of regional market of labour development are considered in the context of him modern role in development of labour potential of region.

Keywords: regional labour-market, suggestion of labour, demand on labour, cost of labour, salary.

Список використаної літератури:

1. Арутюнов В. Х. Методологія соціально-економічного пізнання: навч. посіб. / В. Х. Арутюнов, В. М. Мішин, В. М. Свінціцький. — К. : КНЕУ, 2005. — 353 с.
2. Безпала О. В. Особливості розвитку ринку праці Столичного суспільно-географічного району : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 „Економічна та соціальна географія” / Безпала Ольга Василівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2009. — 23 с.
3. Брич В.Я. Регіональний ринок праці / В.Я. Брич. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2003 – 204 с.
4. Брич В. Я. Трансформація ринку праці та проблеми підвищення життєвого рівня населення: методологія, практика, шляхи вирішення / В. Я. Брич. — Тернопіль : Економічна думка, 2003. — 375 с.
5. Буряк П. Ю. Економіка праці і соціально-трудова відносина : навч. посіб. / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, М. І. Григор'єва. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 440 с.
6. Економічний аналіз : навч. посіб. / [М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, С. І. Горбатюк та ін.] ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — [2-ге вид., перероб. і доп.]. — К. : КНЕУ, 2003. — 556 с.
7. Качан Є. П. Регіональна політика ринку праці: [монографія] / Є. П. Качан, О. О. Обухівський. — Тернопіль : Економічна думка, 2005. — 176 с.
8. Колот А. М. Соціально-трудова відносина: теорія і практика регулювання : монографія / А. М. Колот. — К. : КНЕУ, 2003. — 230 с.
9. Маслак О. І. Методи дослідження інноваційного розвитку промисловості / О. І. Маслак // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2010. — № 2 (26). — С. 11—20.
10. Музиченко-Козловська О. В. Регіональна економіка: теоретичні основи : навч. посіб. / О. В. Музиченко-Козловська. — Львів : Новий Світ, 2010. — 263 [1] с.
11. Нижник В. М. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : навч. посіб. / В. М. Нижник. — [2-ге вид.]. — Хмельницький : ХНУ, 2006. — 321 с.
12. Приймак В.І. Регіональні ринки праці України: трансформація та механізми регулювання – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 5 – 9
13. Садова У. Регіональні ринки праці: аналіз та прогноз / У. Садова, Л. Семів ; [під ред. М. І. Долішнього]. — Львів : Друк, 2000. — 264 с.
14. Стеценко Т. О. Аналіз регіональної економіки : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Т. О. Стеценко. — Київ : КНЕУ, 2002. — 116 с. — Режим доступу : http://chytalnya.at.ua/publ/stecenko_t_o_analiz_regionalnoji_ekonomiki_navchalnij_posibnik_kijiv_kneu_2002_116_s/1-1-0-63.
15. Туравський Ю. Методологічні проблеми ситуаційного регулювання регіонального ринку праці / Ю. Туравський // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізм регулювання регіонального ринку праці : зб. наук. праць [Ін-ту регіональних досліджень] / НАН України, Ін-т регіон. досліджень ; [редкол. : відп. ред. М. І. Долішній]. — Львів, 2002. — Вип. 3 (XXXIV). — С. 169—179.

16. Тумакова С. В. К вопросу о структуре экономического механизма государственного регулирования рынка рабочей силы / С. В. Тумакова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки.— 2008. — Т. 2. № 5. — С. 182—187.